

Азаров Юрій Іванович,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Корупція супроводжує людство з давніх часів. Ще закони Хамурапі (2 тис. років до н.е.) передбачали покарання за хабарництво. Натомість згубна дія цього ганебного явища відчувається в будь-якій країні світу незалежно від традицій або державного устрою. Не зважаючи на спроби протидії корупції на законодавчому рівні істотних змін антикорупційної ситуації ні в світі, ні в окремих державах не сталося.

Є думка, що натепер існують три моделі системної корупції: азійська (корупція – звичне суспільно-прийнятне культурне та економічне явище, пов'язане з функціонуванням держави); африканська (влада передається повністю групі основних економічних кланів, що домовилися між собою, і політичними засобами забезпечує надійність їх існування); латиноамериканська (потурання корупції дає можливість тіншовим і криміналізованим секторам економіки досягти могутності, порівняної з державною).

Корупція, як соціальне явище, притаманна будь-якому суспільству, будь-якій державі, жодна країна світу сьогодні не може оголосити себе вільною від неї. Лише у другій половині ХХ століття, коли боротьба з корупцією у низці країн була зведена в ранг державної політики, вдалося досягти мінімізації її впливу на окремі сфери життєдіяльності суспільства.

Удосконалення законодавчої бази у сфері боротьби з корупцією в багатьох державах світу стало поштовхом для розробки комплексу інших додаткових заходів організаційного, правового й інформаційного характеру.

Зокрема, в деяких державах затверджені національні

стратегії (доктрини, директиви, тощо) або програми у сфері боротьби з корупцією, які мають перспективний характер і передбачають здійснення комплексу організаційно-правових заходів щодо подальшого вдосконалення існуючої системи протидії корупції.

Важливу роль у боротьбі з корупцією відіграють національні програми по боротьбі з корупцією, прийняті урядами багатьох держав світу. Першочергову увагу в цих програмах приділено створенню механізмів і системи ефективного контролю, в тому числі і за роботою недержавних організацій і широкого спектру незалежних засобів масової інформації. З метою проведення ефективної політики у сфері боротьби з корупцією в більшості держав створені та діють спеціалізовані антикорупційні структури.

Сьогодні суспільство чекає від своїх обраних представників і державних посадових осіб поведінки, яка базується на більш високих стандартах, ніж проста повага до закону. Опитування громадської думки свідчить про низький рівень довіри населення до політиків і державних чиновників у посткомуністичних державах.

Україна, за даними міжнародної організації Transparency International, займає 146 місце за рівнем корумпованості серед 180 країн світу. Проблема боротьби з корупцією в Україні продовжує залишатися однією з пріоритетних. Рівень корупції в країні є однією з гострих проблем сучасності, так як є своєрідним термометром суспільства, показником його та морального стану і здатності державного апарату вирішувати завдання не в своїх власних інтересах, а в інтересах суспільства.

Аналіз міжнародно-правових документів свідчить про існування різних підходів до розуміння корупції й, відповідно, визначення механізмів боротьби з нею.

Деяким країнам, що входять до рейтингу найменш корумпованих, вдалося створити ефективний механізм боротьби з корупцією. Видається доцільним розглянути загальну характеристику принципів антикорупційної системи окремих зарубіжних країн.

Зокрема:

Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії. Високі стандарти громадянської поведінки у Великобританії є результатом політичних і законодавчих заходів, моральних змін та ефективнішого соціального контролю за державними службовцями. Ця країна має найдавніші традиції боротьби з корупцією. Система антикорупційних механізмів тут врегульована на законодавчому рівні. Перший закон про корупцію в державних органах був прийнятий ще в 1889 році, закони про попередження корупції – в 1906 і 1916 роках були реакцією суспільства на поширення цього соціально-політичного явища. На відміну від традиційних правових принципів, ці закони вимагають від посадових осіб доводити свою невинуватість.

Друга особливість – це надзвичайно висока роль громадської думки. Здебільшого громадські дебати пов'язані з вирішенням питань, що стосуються лобювання та купівлі політичного впливу, проблем, створених зміною меж приватної і державної власності, морального клімату, хабарництва, зловживання службовців місцевих органів влади, поліції, митної служби, тощо.

В англійському праві поняття «корупція» визначено досить вузько: це хабарництво або отримання винагороди чи іншого доходу в обмін на сприятливе рішення.

Безпосередньо корупційні процеси у Великобританії, так званий «Комітет Нолана», який засновано в жовтні 1994 року. Його зусилля зосереджені на основних ділянках громадського життя, які викликають найбільшу стурбованість громадськості: це члени парламенту, які працюють консультантами фірм, що прагнуть впливати на державну політику; колишні міністри та інші посадові особи, працюючі в тих галузях індустрії, регулюванням яких перед тим займалися в уряді, та інші аспекти громадського життя. За результатами роботи Комітету палата Громад парламенту вирішила призначити парламентського директора стандартів, заборонити протекцію та розголосити сторонні заробітки членів парламенту.

Британська правова система зобов'язує фінансистів повідомляти про всі підозрілі операції в правоохоронні органи. І якщо банкір цього не зробить, то його притягнуть до

кримінальної відповідальності як співучасника.

У рамках антикорупційної стратегії у Великобританії реалізується і програма затвердження принципів чесності та непідкупності в усіх сферах життя суспільства, зокрема на державній службі. У жовтні 1994 року був створений незалежний консультативний Комітет із стандартів (поведінки) в громадському (державному житті) під головуванням лорда Нолана. До складу Комітету увійшли 10 авторитетних громадських діячів, зокрема два члена парламенту.

До завдань Комітету входить: вивчення та оцінка норм поведінки всіх керівників громадських установ, включаючи всі дії, що відносяться до їх фінансової і комерційної діяльності, вироблення рекомендацій щодо покращення моральних критеріїв учасників «публічного життя». До їх числа були віднесені всі міністри, державні службовці, члени національного та Європейського парламентів, вищі чиновники неурядових громадських установ, представники місцевих властей.

У результаті, в 1995 році Комітет сформував сім принципів державної роботи чиновників:

некористолюбство – служіння тільки громадським інтересам, відмова від яких-небудь дій для досягнення матеріальних і фінансових вигод для себе, своєї сім'ї та друзів;

непідкупність – недопущення будь-якої фінансової або іншої залежності від зовнішніх осіб або організацій, які можуть вплинути на виконання офіційних обов'язків.

об'єктивність – неупереджене вирішення всіх питань.

підзвітність – відповідальність за вчинені дії перед суспільством і надання повної інформації в разі публічної перевірки;

відкритість – максимальне інформування суспільства про всі рішення і дії, їх обґрунтованість (при цьому скорочення інформації допустиме при необхідності дотримання вищих громадських інтересів);

чесність – обов'язкове повідомлення про свої приватні інтереси, пов'язані з громадськими обов'язками, вжиття всіх заходів для вирішення можливих конфліктів на користь громадських інтересів;

лідерство – дотримання принципів лідерства й особистого прикладу у виконанні стандартів громадського життя.

Федеративна Республіка Німеччина. Генеральна лінія німецького уряду в сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб у результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем.

Антикорупційна система Німеччини базується на 10 основних принципах:

1. Охороняти державну казну і конкуренцію за допомогою реєстру корупції.

2. Створювати стимули для нової етики підприємництва.

3. Забороняти посадовцям, звільненим зі служби за надання протекції, протягом п'яти років мати відношення до підприємництва.

4. Ліквідувати вади в законах.

5. Вести санкціонований контроль за телефонними розмовами.

6. Регулювати положення головного свідка шляхом пом'якшення покарання.

7. Покращувати кримінальне переслідування шляхом створення центрів по боротьбі з корупцією.

8. Забезпечувати широку гласність своєї діяльності.

9. Впроваджувати «телефон довіри».

10. Здійснювати контроль з метою попередження самозбагачення і зловживання суб'єктивним правом.

Сінгапур. У країні максимально спрощено процедуру прийняття рішень і усунуто можливість подвійного трактування законів, встановлено для всіх зрозумілі, прозорі правила, ліквідовано зайві адміністративні бар'єри для розвитку економіки.

Для контролю створено спеціальний орган – Бюро з розслідування корупції у вищих ешелонах влади, керівник якого безпосередньо звітує перед прем'єр-міністром.

Сінгапурська стратегія боротьби з корупцією відрізняється суворістю і послідовністю, ґрунтуючись на «логіці в контролі за корупцією»: спроби викоринити корупцію повинні ґрунтуватися на прагненні мінімізувати або виключити

умови, що створюють як стимул, так і можливість схилення особи до вчинення корумпованих дій.

Виключення таких умов досягається за рахунок ряду антикорупційних принципів:

1. Оплата праці державних службовців згідно з формулою, прив'язаною до середньої заробітної платні успішно працюючих у приватному секторі осіб.

2. Контрольована щорічна звітність державних посадовців про їх майно, активи та борги; прокурор має право перевіряти будь-які банківські, акціонерні та розрахункові рахунки осіб, підозрюваних у порушенні Акту про запобігання корупції.

3. Велика суворість у справах про корупцію саме щодо високопоставлених урядовців для підтримки морального авторитету непідкупних політичних лідерів.

4. Ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки.

Таким чином, враховуючи комплексну природу корупції, слід зосередитися на факторах впливу на це явище, як економічного так і іншого характеру, адже вони невід'ємні один від одного. Особливої уваги потребує розуміння конкретних проблем країни у поєднанні з досвідом боротьби з корупцією у зарубіжних країнах.

Список використаних джерел

1. Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. URL: <https://uspishnaukraina.com.ua/uk/strategy/69/244.html>.

2. Чубенко І.В. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. Вісник державної служби України. 2003. № 1. С. 81–87.

3. Уголовное право. Борьба с коррупцией в государственных органах Республики Казахстан: учебное пособие; под ред. Е.О. Алауханова. Алматы, 2008. 330 с.

4. Сінгапурська стратегія боротьби з корупцією. URL: <https://uk.wikipedia.org>.